

Buiten de rechtszaal vindt Middel X nog steeds zijn weg

Gedeeld artikel van de Volkskrant

DEUNK

Hij weet dat hij mogelijk strafvervolging riskeert. Toch probeert oud-politieman Dik van Oers, in alle openheid, een constructie te vinden om het zelfdodingsmiddel X te kunnen verspreiden.

MAUD EFFTING EN HARO KRAAK

In een groene overall zit de 80-jarige Dik van Oers achter de gladde witte tafel in zijn werkkamer. Aan zijn handen draagt hij latex handschoenen. Voor zich houdt hij een zakje met een ragfijn, wit poeder dat hij een paar weken geleden in China bestelde. 'Dit', zegt Van Oers, 'is het spul waar het allemaal om te doen is: Middel X.'

Het is eind juli en voor het eerst vertelt Van Oers over het project omtrent het zelfdodingspoeder waar hij maandenlang in stilte aan werkte. Alles deed hij naar eigen zeggen zelf. En hij hield het simpel. Voor de verslaggevers van de Volkskrant doet hij voor hoe hij te werk ging. Hij vouwt een stuk papier dubbel, giet er wat poeder in en geeft dan voorzichtig kleine tikjes tegen het uiteinde. Korreltje voor korreltje glijdt het poeder naar beneden, recht in een plastic potje op een weegschaal.

Nog geen twee minuten later draait Van Oers het dekseltje er alweer op. Precies 2,5 gram. Een fatale dosis. Laconiek wijst hij op het etiketje dat hij erop plakte. 'Zeer giftig!!!', staat er. Hij loopt de deur uit, op zoek naar zijn zwarte handstofzuigertje. Even later klinkt gezoem: Van Oers zuigt het papier en zijn werktafel even schoon, voor het geval hij heeft gemorst. Natuurlijk moet je voorzichtig zijn, zegt hij, maar dat hoef je ook niet te overdrijven. Een mondkapje? Hij grijnst. Overbodig. En die overall? Ach. Eigenlijk ook niet echt nodig.

Niettemin bevat dit potje het dodelijke poeder dat politie en justitie nu al jarenlang bezighoudt. Met een megarechtszaak tegen zeven leden van Coöperatie Laatste Wil (CLW), de organisatie die het middel introduceerde in Nederland, probeerde justitie onlangs voorgoed een einde te maken aan de 'georganiseerde en ongecontroleerde verspreiding' van het zelfdodingsmiddel. En heel even leek het erop dat dit was gelukt.

Maar niets is minder waar. Want onder de radar broeit het en maakt Middel X nu een doorstart. In stilte ontwikkelde Van Oers, jurist, oud-korpschef van de politie Bussum en oud-leider van de recherche in Zeist, een juridische constructie om het zelfdodingsmiddel - naar eigen zeggen - legaal aan een groep van twintig man te kunnen overhandigen. En voerde die ook uit. 'Mijn methode kan dienen als een blauwdruk', zegt hij. 'Als dit lukt, dan ligt de weg open voor iedereen.'

Of het Openbaar Ministerie en de rechter er ook zo over denken, dat is de vraag waar Van Oers heel graag een antwoord op wil. 'Ik wil dit open, eerlijk en zorgvuldig doen, dus ik heb in oktober een brief geschreven aan Rinus Otte, de baas van het OM, waarin ik

vertelde over dit plan. Ik bood aan bij hem langs te komen om alles toe te lichten. Ik denk dat het plan waterdicht is, maar het is ook tricky. Ik zoek de rand van de wet op. Dus ik wilde weten of hij denkt dat dit strafbaar is.'

In de brief schrijft hij dat hij zich, indien nodig, 'graag' zou willen onderwerpen aan een proefproces. 'Teneinde uiteindelijk, tot in hoogste instantie een rechterlijk oordeel hierover te kunnen verkrijgen.'

Twee dagen later krijgt Van Oers een antwoord dat hij nog altijd niet begrijpt.

Legale stof

Eerst beschrijft Van Oers, een fitte tachtiger, aan de Volkskrant hoe hij te werk ging. Hij is zich bewust van eventuele juridische consequenties. 'Ik heb als commissaris zo vaak een cel van binnen gezien', zegt hij, 'dat ik echt niet ga zitten huilen als ik een paar dagen in de cel word opgesloten. Ja, mijn vrouw zou het vervelend vinden. Gênant. Ook omdat ik bij de politie werkte. Maar ze begrijpt ook waarom ik dit doe. Ze zei: als jij dit zo nodig wil, dan moet je dat doen.'

Deze zomer verdeelde hij 50 gram Middel X over twintig porties. Die stopte hij in kleine privékluisjes, die hij stalde in een commerciële opslagplaats van Shurgard in Amersfoort. Per mail verstuurde hij eind juli de code van de opslagplaats naar de negentien anderen. 'Iedereen is zijn kluisje zelf komen halen', zegt Van Oers. 'Ik ben het niet gaan brengen.'

De strafbaarheid omtrent Middel X is een grijs gebied. Het is een legale stof, die iedereen in principe voor zichzelf zou kunnen bestellen. Middel X in huis hebben of gebruiken om zelfdoding te plegen, is niet verboden - dit wordt de 'autonome route' genoemd. Het wordt pas strafbaar als het middel verstrekt wordt aan een ander, die het vervolgens gebruikt om een einde aan hun leven te maken. Dan wordt het gezien als hulp bij zelfdoding, een strafbaar feit waar maximaal drie jaar celstraf op staat.

Om te voorkomen dat mensen te gemakkelijk aan het middel kunnen komen, heeft de overheid een covenant gesloten met de chemische industrie om niet aan particulieren te verkopen. Zo werd de autonome route min of meer afgesloten. Sindsdien is de handel in Middel X ondergronds gegaan; een klein groepje verstrekkers dat de juiste adressen in het buitenland wist, kocht het groot in en verkocht het in kleinere porties door, veelal aan mensen uit kringen rond Laatste Wil. Enkele verstrekkers zijn inmiddels veroordeeld.

Maar wat hij deed, was géén verstrekking, benadrukt Van Oers. Want hij kocht Middel X in opdracht van twintig mensen. Dat deed hij via een lastgevingsconstructie. Daarbij krijgt één persoon, de lasthebber, van een aantal mensen, de lastgevers, de verplichting om in hun naam een rechtshandeling te verrichten - in dit geval de koop van Middel X. Een klassiek voorbeeld van een lastgeving is het uitbrengen van een bod op een kunstveiling namens iemand anders.

'Op die manier', zegt Van Oers, 'koop ik het middel niet voor hen, maar kopen we het middel als groep in feite gezamenlijk in. Ik ben, juridisch gezien, alleen de uitvoerder.'

In zijn brief aan Rinus Otte omschrijft Van Oers het als volgt: 'In deze constructie koopt iedere participant zelf, in gezamenlijkheid met de overigen, vrijwillig en weloverwogen het betrokken middel, wat naar onze mening een zelfstandige aankoop van iedere participant betreft.'

Desondanks bestaat de kans dat het OM de groep zal beschouwen als een criminele organisatie, net zoals de groep leden van CLW, van wie er in juli twee zijn veroordeeld voor deelname daaraan. 'Ik denk niet dat justitie dat nu kan waarmaken', zegt Van Oers. 'Een belangrijk kenmerk van een criminele organisatie is dat het een duurzaam en structureel verband is, en dat is in dit geval niet zo, het is een eenmalig project.'

Kijk naar het recente vonnis in de moord op Peter R. de Vries, zegt Van Oers. Drie mannen werden schuldig bevonden aan moord, maar zij werden vrijgepleit voor deelname aan een criminele organisatie. 'De rechter heeft letterlijk gezegd dat het geen criminele organisatie was omdat het maar één moord betrof, zonder blijvend organisatieverband. En dat gaat om nietsontziende beroepscriminelen. Wij zijn niet meer dan een stelletje eerbare mensen die menen voor hun eigen recht op te moeten komen.'

Laatste wil

In het voorjaar van 2022 bezoekt Van Oers een bijeenkomst van Coöperatie Laatste Wil, de club die strijdt voor een levenseinde in eigen regie zonder tussenkomst van een arts. Kort daarvoor heeft hij zelf na veel moeite op internet een kanaal gevonden om Middel X te kopen. 'Op die bijeenkomst hoorde ik toenmalig voorzitter Jos van Wijk tot mijn verbazing ineens zeggen: oh, het is zó makkelijk, je kunt het overal bestellen.'

Bij de rondvraag maakt hij daarom een opmerking: 'Ik zei: 'Nou, zo makkelijk was het niet. Ik heb veel moeite moeten doen om een adres te vinden, en nu zit ik ook nog met een overschot, want de minimale hoeveelheid die ik moest bestellen was 50 gram.' Hij lacht. 'Toen ik na afloop naar de garderobe liep, werd ik besprongen door mensen. Ze boden me forse bedragen. Er zaten dramatische gevallen bij. Eén man smeekte me gewoon of hij het mocht hebben. Hij was zijn vrouw op een verschrikkelijke manier verloren en wilde dit niet nog eens meemaken. Hij zei: helpt u mij, alstublieft?' Hij gaat er niet op in, zegt hij. Maar het opent hem de ogen.

Ook in zijn privéomgeving zag hij meermaals hoe mensen dachten dat ze hun euthanasie hadden geregeld, maar bij wie dit toch niet zo bleek te zijn. 'Mijn moeder is op deplorabele wijze gestorven', zegt hij.

De groep van twintig man die hij om zich heen verzamelde, wil anoniem blijven, zegt hij. 'Het zijn mensen tussen de 55 en 80, eentje is achter in de 40. Er zitten echtparen bij. Twee advocaten. Een van hen bracht me op het idee van de lastgeving. Ik heb geen enkele twijfel over de wilsbekwaamheid van deze mensen. Ik ben geen psycholoog of psychiater en ik heb geen urenlange gesprekken met hen gevoerd, maar ik heb iedereen wel diep in de ogen kunnen kijken. Niemand heeft een acute doodswens.'

Ze hebben allemaal een contract getekend dat Van Oers heeft opgesteld, waarin ze beloven dat ze, zodra ze wel dood willen, het eerst langs 'de koninklijke weg' proberen. 'Dus eerst euthanasie. En als dat niet lukt, wenden ze zich tot Middel X.'

Zij zijn zich allen bewust van het feit dat Van Oers justitie zal inlichten, ook dat staat in het contract dat ze ondertekenen. Tevens verklaren ze 'nadrukkelijk te beseffen dat vrije aankoop van een dergelijk middel, zonder nadere veiligheidsregeling, (...) grote risico's met zich meebrengt'. Desondanks voeren zij dit plan uit 'als sterk signaal ter stimulering van de maatschappelijke discussie hieromtrent, in de verwachting dat dit uiteindelijk zal leiden tot (...) veilige en duidelijke wetgeving'.

Van Oers vindt dat de politiek en de wetgevers dit probleem laten liggen. 'Dit is een veelkoppig monster. Justitie denkt zijn kop te hebben afgehakt met de recente rechtszaak. Maar als er geen oplossing komt, groeien er voor elke kop twee nieuwe terug.'

Zelfbeschikking

Van Oers heeft door zijn bochtige levenspad vaak zijn nek uitgestoken, maar niet eerder zette hij zoveel op spel als nu. Na zijn tijd bij de politie maakte hij een bijzondere overstap: hij ging leiding geven aan de landelijke inspectiedienst van de Dierenbescherming. Na twaalf jaar was hij moegestreden en emigreerde hij met zijn vrouw naar de Franse Alpen. Daar ontdekte hij een verborgen talent: hij bleek goed in houtbewerking en werd beeldhouwer met enige bekendheid; Omroep Gelderland doopte hem ooit tot 'kettingzaagkunstenaar'.

Nu keert hij terug in een vertrouwde rol: het bestrijden van onrecht. 'Ik zie een ernstig maatschappelijk probleem en ben verontwaardigd dat dit niet wordt opgelost', zegt hij. 'Er is een enorme groep, vooral oudere mensen, die meer zelfbeschikking bij het eigen levenseinde wil en die geen steek verder komt. Hun strijd staat wat mij betreft gelijk aan de arbeiders die hun rechten hebben moeten bevechten, vrouwen die het recht op abortus hebben bevochten en de rechten van dieren die we nog steeds moeten bevechten.'

Hij wil niet hoogdravend klinken, zegt hij, maar hij heeft een 'sterk ontwikkeld gevoel voor rechtvaardigheid'. 'Toen ik al politieman was, ben ik rechten gaan studeren. Dat heeft dat gevoel alleen maar versterkt. En ik heb het idee dat ik in deze kwestie mijn kwaliteiten kan benutten en een bijdrage kan leveren aan de maatschappij. Zeker als de wetgever haar verantwoordelijkheid ontloopt.'

Wetgeving loopt altijd achter op de maatschappelijke werkelijkheid, zegt hij. 'Vooral bij medisch-ethische kwesties. De Tweede Kamer wil zijn vingers hier niet aan branden en steekt de kop in het zand. Het onderwerp ligt al decennialang stil, het wetsvoorstel 'Voltooid Leven' van D66 ligt te verstoffen, zonder duidelijk perspectief. Dan moet je met burgerlijke ongehoorzaamheid afdwingen dat er prioriteit gegeven wordt aan de goede zaak. Dat doe ik dus.'

Hij geeft het project de naam 'Summum ius', naar de spreuk van Cicero: Summum ius summa iniuria, het hoogste recht is het hoogste onrecht. 'Ik probeer dit allemaal zo

integer en transparant mogelijk te doen, daarom heb ik justitie ruim van tevoren ingelicht. En dan krijg je zo'n antwoord terug.'

Randen van de wet

Twee dagen nadat hij in oktober een brief heeft geschreven aan de hoogste baas van het OM, Rinus Otte, krijgt hij een brief terug. 'Namens de heer Otte wijs ik uw verzoek om een gesprek af. Het standpunt van het Openbaar Ministerie rond hulp bij zelfdoding is helder. Het is op voorhand niet mogelijk om te beoordelen of uw voorgenomen handelen wel of niet strafbaar is.'

Hij stuurt een 'keurig' briefje terug. 'Ik schreef dat ik het jammer vond dat hij me niet te woord wilde staan. Daarop kreeg ik het meest lompe antwoord terug. Hij zei dat hij niet meer met me wilde praten.' Hij laat de brief zien. 'Op eventuele vervolgcorrespondentie zal niet meer worden gereageerd', schrijft het OM.

Het is een reactie die Van Oers tergt en hem nog strijdvaardiger maakt. 'Als je nou werkelijk wilt dat ik de kont tegen de krib gooi, dan is het met zo'n brief. Ik ben iemand die het moeilijk kan verdragen als hem de voet wordt dwars gezet. Ik kan goed tegen mijn verlies, als het fair play is. Maar deze reactie van justitie is onredelijk. En dan ga ik steigeren.'

Maar volgens juristen is het niet gek dat Otte niet verder wil reageren. Nog afgezien van het feit dat hij niet de tijd heeft om mogelijk strafbare plannen van burgers te beoordelen, kan hij op voorhand daar ook moeilijk een oordeel over geven, voor het geval dat het OM later nog in de rechtbank tegenover Van Oers staat. Waarom zou Otte een burger helpen de randen van de wet op te zoeken?

Niettemin blijft Van Oers bij zijn punt. 'Als Otte vindt dat dit niet door de strafrechtelijke beugel kan, zou hij verstandig doen mij dat af te raden en strafvervolging in het vooruitzicht te stellen. Dan is het aan mij om wel of niet door te gaan.'

Unheimisch

Op 30 juli loopt Van Oers met twee verhuisdozen door de lange, steriele gangen van een Shurgard-vestiging in Amersfoort. Alles is wit: de vloer, de rolluiken, de deuren, het tl-licht. Het gebouw is verlaten, niemand controleert wie in en uit komt, alleen de beveiligingscamera registreert de bewegingen. 'Het is wel een beetje unheimisch', zegt Van Oers later aan de telefoon. Wat hij bij zich draagt, heeft ook iets unheimisch: het zijn twintig porties Middel X.

Een paar weken eerder heeft Van Oers het bestelde pakketje uit China binnen gekregen. Op de verpakking staat dat er thee in zit, een leugen. 'Daar had ik niet om gevraagd', zegt Van Oers. 'Dat deed de leverancier uit zichzelf, omdat eerdere bestellingen niet langs de douane zijn gekomen.' In het pakket zit een mooi blik met een Chinees teken erop, met daarin 50 gram van de chemische stof die Middel X is gaan heten. De gebruikersporties die hij daarvan heeft gemaakt, laat hij achter in het opslagblok van Shurgard. De kosten voor het gehele project heeft hij hoofdelijk omgeslagen: 110 euro per deelnemer. 'Ik wil er absoluut geen verdiensten uit halen.'

Die dag mailt hij de deelnemers de opslagcode, zodat ze zelf hun portie kunnen ophalen. Tegelijkertijd stuurt hij een aangetekende brief naar Otte, waarin hij hem herinnert aan het eerder afgewezen verzoek. 'Inmiddels heb ik dit project voltooid en heeft een beperkte groep deelnemers zich langs deze weg in het bezit kunnen stellen van een voor zelfdoding aangepaste hoeveelheid van het betrokken middel.'

Van Oers vermeldt niet waar het middel ligt opgeslagen. Maar hij vraagt zich wel af: zou justitie ingrijpen? Hij wacht een paar dagen, een week, maar er gebeurt niets, hij krijgt geen enkel antwoord. En na een paar weken hebben alle deelnemers hun portie opgehaald.

Wachten op onweer

Begin september wacht Van Oers nog altijd. Hij begeeft zich in een ietwat eigenaardige situatie. Hij is van mening dat hij niets illegaals heeft gedaan, maar weet dat justitie daar anders over kan denken. Het OM weet precies wat er gebeurd is, maar heeft desondanks nog niet ingegrepen. 'Ik ben in afwachting van onweer', zegt Van Oers.

Hij realiseert zich terdege dat deze methode niet ideaal is. 'Het is mij helemaal duidelijk dat het niet wenselijk is als er in duizenden huishoudens in Nederland een dodelijk middel in het nachtkastje ligt. Dat is vragen om ongelukken. Er moeten duidelijke regulering en wetgeving komen.' Van Oers kent ook de discussie over de vraag hoe humaan Middel X is. 'Ik ben zelf nooit bij een overlijden geweest. Ik hoor dat het vaak rustig verloopt, maar er zijn ook gevallen waar het niet goed is gegaan; de instructies luisteren nauw. Je kunt Middel X ook niet laten testen op echtheid in laboratoria, zoals ik meermaals heb geprobeerd. Dat is het nadeel van het feit dat dit wordt gecriminaliseerd. Dat is niet mijn fout. Als het open en eerlijk zou gaan, zou er meer zekerheid zijn.'

Daarom hoopt hij dat de zaak voor de rechter komt. 'Ik zou tegen de rechter willen zeggen: oordeelt u zelf maar. Ik heb geen juridische trucs uitgehaald. U hoeft geen spitsvondige juridische argumenten te verwachten van mij. Ik zal mijzelf verdedigen in de rechtszaal en vragen: vindt u dit redelijk? Of vindt u dit niet redelijk? Dat is de kern van het recht. Niet of je met een lettertje of een kommaatje de dans kunt ontspringen. Ik denk dat het een goede zaak is die ik aanhangig maak. Ik heb het openlijk en correct gedaan. Dit project bied ik aan als een middel om de juiste weg te vinden in een problematiek waar velen op het ogenblik mee worstelen.'

REACTIE OPENBAAR MINISTERIE

Het Openbaar Ministerie zal niet ingaan op de vraag of vervolging valt te verwachten. Het OM volstaat met de algemene reactie dat zelfdoding niet strafbaar is, maar hulp bij zelfdoding wel, evenals het in georganiseerd verband faciliteren van hulp bij zelfdoding (zoals de rechtbank ook overwoog in haar vonnis van 4 juli 2024). Wanneer twee of meer personen het oogmerk hebben op het faciliteren van hulp bij zelfdoding, valt dit onder de reikwijdte van deelname aan een criminele organisatie en riskeren zij vervolging.

Denk je aan zelfdoding? Praten helpt. Bel gratis 0800-0113 of chat op 113.nl

REACTIES HOGLERAREN

Wat zeggen experts over de kans op vervolging?

Paul Mevis, hoogleraar strafrecht aan de Erasmus Universiteit en lid van de commissie-Schnabel die de regering adviseerde over hulp bij zelfdoding.

'Het argument van Van Oers dat de wetgever achterloopt op de maatschappelijke werkelijkheid is feitelijk onjuist. Bij de Tweede Kamer is immers het wetsvoorstel 'Voltooid Leven' ingediend dat in een regeling voorziet voor ouderen om op verzoek hun leven te beëindigen. In een vonnis uit december 2022 waarin de Coöperatie Laatste Wil de strafbepaling van hulp bij zelfdoding buiten werking wilde laten stellen wees de rechter daar nog op, het was een argument om op de uitkomst van dat democratische proces te wachten.

'Zo'n regeling voor hulp bij zelfdoding moet bovendien volgens recente vonnissen voldoen aan door de wetgever bepaalde strikte zorgvuldigheidseisen, die ook controle mogelijk moeten maken en misbruik, zoals de verspreiding van Middel X, moeten tegengaan. Die zorgvuldigheidseisen kunnen burgers daarom niet zomaar zelf bepalen. Ook een eigen invulling van die zorgvuldigheid, zoals Van Oers kennelijk voor ogen staat, is in dat licht niet voldoende.

'Het is de vraag of OM aanleiding ziet om hem te vervolgen voor bijvoorbeeld hulp bij zelfdoding of deelname aan een criminele organisatie. Een criminele organisatie moet aan bepaalde eisen voldoen, maar kan overigens ook uit slechts twee personen bestaan.'

Klaas Rozemond, universitair hoofddocent strafrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam en auteur van het boek Het zelfgekozen levenseinde

'Dit plan zou goed strafbaar kunnen zijn, zodra een van de deelnemers het middel gebruikt. Waarschijnlijk zal de rechter het begrip 'verschaffen' feitelijk en functioneel uitleggen: jij hebt het middel ingeslagen en ter beschikking gesteld aan de personen die het hebben opgehaald.

'Dat je het niet zelf hebt overhandigd, maar het hebt overgedragen via een code van een kluis bij Shurgard, maakt dat niet anders. De juridische constructie van de lastgeving via een overeenkomst maakt dat ook niet anders, denk ik.

'Wat deze constructie wel zou kunnen omzeilen, is strafbaarheid op grond van deelneming aan een criminele organisatie. Op grond van deze bepaling is het niet nodig dat zelfdoding met het middel is gevolgd. Het gaat om het oogmerk van de organisatie, het verschaffen van het middel waarmee zelfdodingen zouden kunnen worden voltooid. Het lijkt mij wel verdedigbaar dat het hier niet om een organisatie gaat, aangezien één persoon alles organiseert en de andere personen slechts afnemers zijn die verder niet deelnemen aan de organisatie in de zin dat zij een bijdrage leveren aan het organiseren van het kopen en verspreiden van het middel.'